

Összehasonlítás

Visszaeső bűnelkövetők a '80-as és a '90-es években

A Bv. Országos Parancsnoksága és az ELTE kriminológiai tanszéke 1991-ben közös kutatást végzett a visszaeső bűnelkövetők körében. Erről az első beszámoló a Börtönügyi Szemle 1997/2. számában jelent meg. Miután az 1991-es vizsgálat nagy részét ugyanazzal a módszerrel végeztük, mint az 1980-as kutatást, amely a börtönben lévő visszaeső elítéltek tízszázalékos mintáját tanulmányozta (dr. Boros János, 1996), így kézenfekvőnek látszik, hogy a két mintát összehasonlítsuk. Ebben a cikkben a visszaesők nyolcvanas és kilencvenes évekbeli mintájának pszichológiai vizsgálati eredményeit ismertetjük.

A pszichológiai vizsgálat a személyiség és az értékrend megismerésére irányult. Két ismert vizsgálati módszert alkalmaztunk, az *MMPI*- és a *Rokeach*-tesztet. Az *MMPI*-teszt (Hathaway, McKinley, 1951) 566 állítást tartalmaz. Ezekről a vizsgálati személynek kell eldöntenie, melyik igaz, melyik nem. A válaszok különféle kombinációit úgynevezett skálákba rendezték, a skálák különféle betegség-tünet-csoportokat, tulajdonságokat, jellemvonásokat mérnek. A *Rokeach*-teszt (Rokeach, 1973) az értékrend vizsgálatára irányul. A módszer lényege, hogy kétszer 18 értéket kell rangsorolnia a vizsgálati személynek, amelyek közül az első a terminális, a második az instrumentális értékek vizsgálatára irányul. Később az értékeket faktorokba rendezték, amelyekkel különféle érték-kombinációkat, attitűdöket mérhettek.

Vizsgálatunk hipotézisének megfogal-

mazásakor figyelembe vettük, hogy a nyolcvanas mintába bekerült bűnelkövetők a hatvanas–hetvenes években követték el bűncselekményeiket, a kilencvenes minta tagjai főként a nyolcvanas években. Azt mondhatjuk, hogy az első csoport tagjai a hatvanas–hetvenes évek társadalmi, gazdasági, kulturális viszonyainak, a második csoport pedig a nyolcvanas évek ugyanilyen viszonyainak „termékei”. Figyelembe véve azt a jelentős változást, amely ebben az időszakban a magyar társadalomban végbement, hipotézisként megfogalmaztuk, hogy a két időszakban a visszaeső elítéltekből vett minta tagjai személyiségükben és értékrendjükben különböznek egymástól. Vagyis mások lesznek pszichológiai szempontból azok, akik a kilencvenes mintába kerültek.

Először az *MMPI*-teszt eredményeit ismertetjük:

TANULMÁNY

I. A személyiség

Az MMPI-teszt 33 skáláját alkalmaztuk. Ezek a következők:

1.	Hs	Hypochondria	(Hathaway, McKinley, 1951)
2.	D	Depresszió	(Hathaway, McKinley, 1942)
3.	Hy	Hysteria	(Hathaway, McKinley, 1944)
4.	Pd	Psychopathia	(Hathaway, McKinley, 1944)
5.	Pa	Paranoia	(Hathaway, McKinley, 1956)
6.	Pt	Pszichaszténia	(Hathaway, McKinley, 1942)
7.	Sc	Schizofrénia	(Hathaway, McKinley, 1956)
8.	Si	Szociális introverzió	(Drake, 1946)
9.	R-S	Repressió-szenzitizáció	(Byrne, Barry, Nelson 1963)
10.	Em	Érzelmi éretlenség	(Pearson, 1954)
11.	Eo	Énkontroll	(Block, 1953)
12.	Ah	Acting-out gyűlölködés	(Foulds, Caine, Creasy, 1960)
13.	Oh	Felülkontrollált gyűlölködés	(Megergee, Cook, Mendelsohn, 1967)
14.	Hos	Manifeszt gyűlölködés	(Wiggins, 1966)
15.	Rp	Szerepiátság	(Mc Clelland, 1951)
16.	Dy	Dependencia	(Navran, 1952)
17.	Es	Énerő	(Barron, 1953)
18.	Gm	Általános rossz alkalmazkodás	(Welsh, 1953)
19.	Im	Impulzivitás	(Gough, 1957)
20.	Do	Dominancia	(Gough, McClusky, Meehl, 1957)
21.	Pd2	Konfliktus az autoritással	(Harris, Lingo, 1955)
22.	Mas	Szorongás	(Taylor, 1953)
23.	Pn	Psychoneurosis	(Block, 1953)
24.	To	Tolerancia	(Gough, 1957)
25.	Sdes	Társadalmi kívánatosság	(Wiggins, 1959)
26.	Vissz	Visszaesés	(Boros-Münnich, 1983)
27.	Általk	Általános rossz alkalmazkodás a börtönhöz	(Boros-Münnich, 1983)
28.	Agr	Agresszív viselkedés a börtönben	(Boros-Münnich, 1983)
29.	Lusta	Munkakonfliktus a börtönben	(Boros-Münnich, 1983)
30.	Öncs	Öngyilkosság a börtönben	(Boros-Münnich, 1983)
31.	Rendtel	A börtön rendjének megsértése	(Boros-Münnich, 1983)
32.	Tisztl	Konfliktus a felügyelettel	(Boros-Münnich, 1983)
33.	Üzletel	Üzletelés a börtönben	(Boros-Münnich, 1983)

(Dahlstrom, Welsh, Dahlstrom: An MMPI-Handbook I-II., University of Minnesota Press, 1972)

A vizsgálat eredményei a következők:

	Skála	90-es minta	80-as minta	T-próba
1.	Hs	16,73	13,8	15,09
2.	D	31,45	28,6	12,68
3.	Hy	30,78	21,0	12,46
4.	Pd	25,12	27,1	-11,02
5.	Pa	20,83	14,7	31,74
6.	Pt	24,65	21,5	14,35
7.	Sc	39,8	28,9	39,29
8.	Si	34,5	31,9	10,19
9.	R-S	79,99	77,6	5,54
10.	Em	23,99	22,2	8,28
11.	Eo	22,63	20,1	12,75
12.	Ah	6,17	5,1	10,04
13.	Oh	15,46	14,6	5,42
14.	Hos	13,32	12,4	4,79
15.	Rp	15,85	17,2	-5,36
16.	Dy	28,66	26,4	8,89
17.	Es	32,91	38,7	-20,69
18.	Gm	17,66	16,3	5,09
19.	Im	11,28	10,4	4,86
20.	Do	7,77	8,0	-1,96
21.	Pd2	5,70	5,9	-0,71
22.	Mas	25,00	22,1	13,17
23.	Pn	16,80	17,2	-1,66
24.	To	14,39	15,7	6,84
25.	Sdes	19,21	17,1	9,41
26.	Vissz	17,28	12,8	23,84
27.	Altalk	10,78	10,4	3,003
28.	Agr	14,78	11,3	17,03
29.	Lusta	5,29	3,8	16,21
30.	Oncs	8,01	6,9	9,29
31.	Rendetl	5,85	5,4	4,27
32.	Tisztl	8,36	4,7	31,26
33.	Uzletel	10,39	9,2	7,91

A T-próba eredménye négy skála (Do, Pd2, Pn, Altalk) kivételével mindenütt szignifikáns volt, így jogosultak vagyunk néhány fontos következtetés levonására.

Megnövekedett skálaértékek

– A három neurotikus skála eredménye megemelkedett, magasabb, mint a nyolcvanas vizsgálatban volt. Ez jelzi, hogy vizsgált személyeink „neurotikusabbak”, vagyis az egyes skálák jelentéstartalmát tekintve testi problémáikkal többen foglalkoznak, figyel-

mük beszűkül, szomatikus problémákra koncentrálnak, ez rontja intellektuális teljesítőképességüket és kontaktuskészségüket (Hs). Pessimistábbak, szorongóak, hangulatuk labilis, alvászavarok és öngyilkossági gondolatok jellemzik őket (D). A megemelkedett Hy-skálaérték jelzi az értelmi instabilitást, a szomatikus panaszok sokasodását és az agresszióátlásra utaló jegyeket. Ha belegondolunk abba, hogy a vizsgált személyeink rengeteg betegséggel, testi, szomatikus problémával küszködnek, és közel minden második közülük elkövetett már öngyilkosságot, akkor a három neurotikus skála emelkedett értéke nem tűnik nagyon meglepőnek.

– Ugyancsak megemelkedett a három pszichotikusággal kapcsolatos skála értéke is a nyolcvanas mintához képest (Pa, Pt, Sc). Ez természetesen nem jelenti azt, hogy vizsgált személyeink pszichotikusak lennének, hanem csak azt, hogy fokozottabban jelentkeznek náluk azok a tulajdonságok, attitűdök, viselkedési problémák, amelyeket ezek a skálák mérnek, és amelyek szélsőséges esetekben a pszichotikus személyekre jellemzőek. A Pa-skála szerint a vizsgált személyeink gyanakvóak, bizalmatlanok, túlérzékenyek, ellenségesen viszonyulnak környezetükhöz. Feszültek, szorongóak, bizonytalanok, kevés az önbizalmuk, miközben magas igény szint és kínos pontosság jellemzi őket (Pt), míg a magasabb Sc-érték a nonkomformista viselkedésre, csökkent kontaktuskészségre, szociális elidegenedésre utal.

– Ezt támogatja a Si-skála értéke: kapcsolathány, társas helyzetekben passzivitás, túlkontrolláltság.

– Az Eo- és Oh-skálák kisebb emelkedése jelzi a felülkontrolláltságot, a merev és rugalmatlan önszabályozást, a vágyak és késztetések elfojtását, a viselkedés sablonosságát.

– A túlkontrolláltság mellett vizsgált sze-

mélyeinknek meg kell birkóznunk a magas agresszív feszültséggel, indulatossággal, az ellenséges indulatok környezetre ürítésével (Ah, Hos, Im).

– Jellemző rájuk az érzelmi éretlenség (Em) és a dependencia (Dy).

– A pszichológiailag fenyegető, szorongáskeltő ingerekkel szemben érzékenyek, befogadónak, szenitizátomak bizonyulnak (R-S), túlzottan probléma- és konfliktusérzékenyek, ezért sokszor pesszimisták, túlérzékenyek, rossz a kapcsolatkészségük.

– Hajlamosak a szorongásra (Mas).

– Konformisták (Sdes) és egyben rosszul alkalmazkodók (Gm).

– Magasabb eredményt értek el a vizsgálatszerű és a börtönbeli különféle szabálysértésekre való hajlandóságot előrejelző skálán (Vissz, Agr, Lusta, Öncs, Tiszta, Üzletel).

Csökkenő skálaértékek

– A pszichopátia-skála (Pd) csökkent értéke világosan következik a neurotikus és pszichotikus skálaeredmények növekedéséből. Hiszen a szorongó, túlkontrollált és szociálisan elidegenedett vizsgált személyektől bajos volna a pszichopátákra jellemző szabálytalan, impulzív, nonkonformista, ugyanakkor szociálisan aktív, színes, felelőtlen viselkedésmódot elvárni. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a mintában nincsenek valódi pszichopáták, hanem csak azt, hogy a minta kevéssé mutatja a pszichopátákra jellemző tulajdonságokat.

– Némileg összefügg ezzel, hogy vizsgált személyeink alacsonyabb értékeket adtak az Rp-, Do- és To-skálán, ami azt jelenti, hogy a szociális térben való mozgásuk, orientációjuk bizonytalanabb, nem képesek változatos szerepek eljátszására, kapcsolataikban nem törekszenek dominanciára, előítéletek, társas kapcsolataikban nem képesek elfogadni az övéiktől eltérő véleményt és visel-

kedést. Szociálisan ügyetlenek, nem képesek társaikat manipulálni.

– A legnagyobb különbség a vizsgálati minta és a nyolcvanas vizsgált személyek között az énerősség (Es) tekintetében volt. Az énerősség azt jelzi, hogy egy személy az élete során felmerülő problémák, konfliktusok megoldására, élete nagy céljainak elérésére mennyire képes mozgósítani a belső erőit és energiáit. Az eredmények szerint vizsgált személyeink igen kevéssé képesek erre. A skálán elért alacsony érték jelzi azt a kedvezőtlen konstellációt, amely a deficit mögött van, nevezetesen: rossz fizikai állapot, betegségek, gátlásosság, érzelmi elzárkózás, dogmatikus, rugalmatlan gondolkodásmód és erkölcsi felfogás, elidegenedés, engedelmesség, szorongás. Ezek a tulajdonságok már előfordultak más skálák eredményeinek értékelésekor, azonban az Es-skála az, amelyik ezeket csoportba gyűjtötte az énerősség mértékének megállapítására.

Az MMPI-teszt skáláin elért eredmények azt mutatják, hogy vizsgálati mintánk tagjainak nem kevés pszichés problémával kell megbirkóznuk életük során. Racionális megfontolások alapján arra következtetünk, hogy normál személyekkel való összehasonlítás nem célszerű vizsgálatunkban, azonban azt megemlítem, hogy a magyar normál népesség átlageredményei az összes alkalmazott skála tekintetében jóval kedvezőbbek, mint amit a nyolcvanas és a kilencvenes mintavizsgálat személyei produkáltak. A nyolcvanas vizsgálati minta tagjaival való összehasonlítás azt mutatta, hogy – bár a mintában szereplők többsége viszonylag fiatal – erőteljes bezárkózás, gátlás, túlkontrolláltság mutatható ki náluk, az ehhez járuló depresszióval és a szomatikus problémákra való koncentrálással. Percepciójukat radarként működött a pszichológiailag veszélyes, nega-

tív ingerek irányában, ami túlzott érzékenységet, sértődöttséget, szociális konfliktusokat és rossz kontaktusokat eredményez. Ezzel együtt jár a szorongás, az önbizalom hiánya és a negatív énkép. A viselkedés elszíntelenedik, bizonytalanná válik, megmaradnak a sablonok, a rugalmatlan gondolkodásmód, a túlkontrollált, érzelem és indulat nélküli, konformista viselkedés. A szociális térben nincs kezdeményezés, nincs igény – és képesség – a magasabb pozíció kiharcolására, a társak manipulálására, viszont a szociális alkalmazkodás fő tendenciája a visszahúzódság, és ennek eredménye a szociális izolálódás, nem jelent jó adaptációt.

Ezzel együtt furcsa kettősségeket mutatnak: túlkontrollált viselkedés, ugyanakkor erős agresszív feszültség, gyűlölködés, amelyet egyrészt befelé fordítanak – öngyilkossági kísérletek –, másrészt kifelé, különféle extravagáns viselkedésmódok, nonkonformista megnyilvánulások és violens akciók formájában. Egyrészt erős késztetésük van a szociális elvárásoknak való megfelelésre, a másik pillanatban megsértik a legegyszerűbb írott és íratlan szabályokat. Nem képesek igazi adaptációra, de viselkedésük még nem is szűkült be teljesen. Az énerő az a tényező, amely a legeredményesebb alkalmazkodást segíti, azonban a vizsgáltak az énerősség tekintetében gyengén állnak. Nem képesek energiáikat az adott célra összpontosítani, mivel elvannak foglalva testi problémáikkal, szociális konfliktusaikkal, szorongásaikkal, belső bajaikkal. Hogy mégis fennmaradjanak és valamennyire alkalmazkodjanak, nem marad más számukra, mint a biztos, a tuti dolgok, a dogmatikus, konvencionális gondolkodásmód és a túlkontrollált, konformista viselkedésmód. Az énerősség alacsonyabb szintje azt is jelzi, hogy a pszichoterápia esetükben várhatóan nem hoz eredményt.

A pszichopátiás tulajdonságok csökkentek voltak – mint már jeleztük – logikusan következett az eddig leírtakból. Azonban ez azt is jelzi, hogy a pszichopátákra jellemző kondicionálhatatlanság, amely normál szocializációjukat megakadályozza, szintén csökkent mértékben van meg a mintában. A kondicionálhatatlanság azt jelenti, hogy a pszichopátákat nem lehet megtanítani arra, hogy mit ne tegyenek. Azt könnyen megtanulják, hogy mit tegyenek, azt azonban nem képesek elsajátítani, hogy bizonyos helyzetekben mit ne tegyenek. Tehát úgy gondolom, hogy a visszaesők mintájában – természetesen az igazi pszichopátákat kivéve – nagyobb esély van a szociálpozitív viselkedésmódok kondicionálására, vagyis a hibás vagy félbemaradt szocializáció korrigálására, illetve befejezésére. Ez esetben nem pszicho-, hanem inkább szocioterápiával, a nyugati országokban sikerrel alkalmazott úgynevezett „cognitive skills” programokkal.

II. Az értékrend

A Rokeach-teszt eredményei, a terminális értékek sorrendje

A terminális és instrumentális értékek sorrendjét úgy állapítottuk meg, hogy minden értéknek kiszámoltuk a rangsorban elért „helyezési” átlagát, majd ennek megfelelően állítottuk fel a kilencvenes és nyolcvanas minta érték rangsorát.

A táblázat azt mutatja, hogy a három legfontosabb érték megegyezett a 90-es és 80-as mintában. Az egyedüli különbség az volt, hogy a Boldogság és a Családi biztonság sorrendje a 90-es mintában megcserélődött. A három legkevésbé fontos érték – sorrendjében is – megegyezett mindkét mintában. A második csoport esetében – második legfontosabb hat érték – azt tapasztaltuk, hogy ugyanazok az értékek szerepeltek mindkét mintában, csak kicsit más sorrendben. Ez a hat ér-

<i>Terminális értéksorrend</i>		
	90-es minta	80-as minta
1.	Béke	Béke
	Családi biztonság Boldogság	Boldogság Családi biztonság
2.	Szabadság	Egyenlőség
	Belső harmónia	Szabadság
	Bölcsesség	Érett szerelem
	Érett szerelem	Belső harmónia
	Egyenlőség	Igaz barátság
	Igaz barátság	Bölcsesség
3.	Kényelmes élet	Kényelmes élet
	Élvezetek	Élvezetek
	Önbecsülés	Nemzeti biztonság
	Nemzeti biztonság	Önbecsülés
	Izgalmas élet	Sikeres megvalósítás
	Sikeres megvalósítás	Izgalmas élet
4.	Szépség	Szépség
	Társadalmi tekintély	Társadalmi tekintély
	Üdvözülés	Üdvözülés

A 18 értéket négy csoportra osztottuk:

1. A legfontosabb három érték
2. Az utána következő fontos hat érték
3. A kevésbé fontos hat érték
4. A legkevésbé fontos három érték

ték: egyenlőség, szabadság, érett szerelem, belső harmónia, igaz barátság, bölcsesség.

A 80-as mintához képest jelenlegi vizsgálatunkban a hat érték közül három előbbre, három pedig hátrább került a listán. Az egyenlőség négy helyet visszaesett, a szabadság egy hellyel hátrább, a belső harmónia két hellyel előbbre, az igaz barátság egy hellyel hátrább, a bölcsesség három hellyel előbbre került.

A harmadik csoportban a kényelmes élet és az élvezetek ugyanazon a helyen szerepeltek mindkét mintában. Az önbecsülés egy hellyel előbbre, a nemzeti biztonság viszont egy hellyel hátrább, a sikeres megvalósítás úgyszintén, az izgalmas élet azonban megint csak egy hellyel előbbre került.

A táblázatból látható, hogy a három legfontosabb érték sorrendje azonos, a három

legkevésbé fontos érték ugyanaz mind a két mintában, csak az udvarias és a fantáziadús sorrendje fordított, a második legfontosabb hat értéknél a fegyelmezett egy hellyel hátrább, az engedelmes nyolc hellyel hátrább, a segítőkész hét hellyel hátrább, az elnéző egy hellyel előbbre került, a tiszta ugyanazon a helyen maradt, a derűs öt hellyel előbbre került.

A második csoportban egy érték rangsorban elfoglalt helye megegyező volt a két mintában, viszont az engedelmes és a segítőkész nyolc, illetve hét hellyel visszaesett, egyben átkerültek a hármass csoportba.

A harmadik csoportban a független három hellyel előbbre került, a szeretetelli két hellyel előbbre, az eredményes két hellyel hátrább, a széles látókörű két hellyel előrébb, a logikus egy hellyel hátrább, az intellektuális öt hellyel előbbre került.

Így azt látjuk, hogy négy érték előbbre került, kettő pedig hátrább, két érték átkerült a második csoportba. Feltűnő, hogy az intel-

<i>Instrumentális értéksorrend</i>		
	90-es minta	80-as minta
1.	Becsületes	Becsületes
	Bátor	Bátor
	Megbízható	Megbízható
2.	Derűs	Fegyelmezett
	Fegyelmezett	Engedelmes
	Elnéző	Szertőkész
	Független	Elnéző
	Tiszta	Tiszta
	Szeretetelli	Derűs
3.	Intellektuális	Független
	Széles látókörű	Szeretetelli
	Szertőkész	Eredményes
	Engedelmes	Széles látókörű
	Eredményes	Logikus
	Logikus	Intellektuális
4.	Fantáziadús	Udvarias
	Udvarias	Fantáziadús
	Törekvő	Törekvő

TANULMÁNY

lektuális öt, a független pedig három hellyel került előbbre a rangsorban.

– Az értékredek összehasonlításánál nem volt lehetőségünk arra, hogy matematikai, statisztikai számításokkal győződjünk meg a különbségek szignifikanciájáról, ezért következtéseink csak tendenciaként értelmezhetők. A kétszer 18 érték sorrendjének összevetésekor az előbbre vagy hátrább került értékeket vettük figyelembe, nyilvánvaló, hogy azok az értékek képezték elemzésünk bázisát, amelyeknél jelentősebb pozícióváltás következett be a 90-es mintában. Módszerünk a következő volt. Kivettük a mintából azokat az értékeket, amelyek rangszáma megváltozott a 90-es mintában, és aszerint, hogy hány helyet változott, kapott helyenként plusz egy vagy mínusz egy pontot. Például az engedelmes nyolc helyet esett vissza, ezért pontszáma mínusz nyolc lett, vagy az intellektuális öt helyet lépett előre, pontszáma plusz öt lett.

Ezután a hasonló értékekből – racionális megfontolások alapján – csoportokat, faktorokat képeztünk, amelyek egy-egy tulajdonságcsoportot vagy attitűdöt jelentettek.

A következő csoportokat alakítottuk ki:

Látható, hogy az első értékcsoport értékei kerültek a legtöbb helyet előre a 90-es minta értékrendjében. Ez azt jelenti, hogy vizsgált személyeink előnyben részesítik azokat az értékeket és tulajdonságokat, amelyek a szellemi étellel, az intellektussal kapcsolatosak.

Ez teljesen egybeesik azzal, hogy elutasítják azokat az értékeket, amelyek a túlzott önfegyelemmel, a vak engedelmisséggel kapcsolatosak (ötödik csoport), és amelyek egy autoriter személyiség számára bizonyára szimpatikusak lennének. Nyilvánvaló, hogy aki a racionalitás talaján áll, az elutasítja az önalávetést, mivel az intellektualitás egyfajta belső önállóságot jelent, szemben a kívülről

irányítottságot jelző feltétlen engedelmisség preferenciájával. Itt érdekes még a segítőkészség jelentős visszaesése, amely kapcsolatban lehet a szociális kapcsolatoktól való visszahúzózással.

A második csoport pozitív választása azt jelzi, hogy ideáljuk a derűs, barátságos hozzáállás a világhoz, mindenféle aktivitás nélkül. Érzelem nélküli, formális kapcsolódás az emberekhez, kedvességet mutatni és elnézőnek lenni, de nem involválódní igazán semmilyen társas viszonyban. Ez a barátságos kívülmaradás konstallációja.

<i>Pozitív értékcsoportok</i>	
(előbbre kerültek az értékrendszerben)	
1.	Bölcsesség 3
	Intellektuális 5
	Széles látókörű 2
	összesen 10 pont
2.	Derűs 5
	Szeretetteli 2
	Elnéző 1
	összesen 8 pont
3.	Szabadság 1
	Független 3
	Izgalmas élet 1
	összesen 5 pont
4.	Belső harmónia 2
	Önbecsülés 1
	összesen 3 pont
<i>Negatív értékcsoportok</i>	
(hátrább kerültek az értékrendszerben)	
5.	Engedelmes -8
	Segítőkész -7
	Fegyelmezett -1
	összesen -16 pont
6.	Egyenlőség -4
	Nemzeti biztonság -1
	összesen -5 pont
7.	Eredményes -2
	Logikus -1
	Siker megvalósítás -1
	összesen -4 pont
8.	Érett szerelem -1
	Igaz barátság -1
	összesen -2 pont

TANULMÁNY

A harmadik csoport választása jelzi a függetlenség igényét, saját törvénye szerint élni az életét, némi izgalommal fűszerezve.

Abszolút indifferensek számukra a társadalmi problémák (hatodik csoport), ugyanakkor nem igazán foglalkoztatja őket az önmegvalósítás kérdése sem (hetedik csoport). Ez utóbbiban feltehetően közrejátszanak az életük során karrierjük szempontjából elszenvedett kudarcok, például az iskola be nem fejezése, családi kapcsolatok megszakadása, börtönbüntetéseik stb. Így marad a racionalitás, függetlenség, szociális kívülmaradás és az eredményesség és önmegvalósítás igényének csökkent volta. Inkább visszahúzódnak és nem veszik fel a versenyt másokkal, nem rivalizálnak, de nem is kooperálnak.

Ez utóbbi átvezet a nyolcadik értékcsoporthoz, az intim társas kapcsolatok igényének elutasításához. A lényeg nem involválódni, kívül maradni a kapcsolatokon, intenzív belső életet élni, harmóniában lenni önmagunkkal, ha ilyen áron is, de fenntartani önbecsülésünket (negyedik csoport).

A Rokeach-teszt faktoreredményeinek összehasonlítása során matematikai statisztikai

próbákat tudunk alkalmazni. A T-próba értéke öt faktor esetében bizonyult szignifikánsnak.

Civilizáltság

A faktor eredménye azt jelzi, hogy a vizsgáltak képesek arra, hogy szükségleteik kielégítését időben és térben elhalasszák attól függően, hogy a formális és informális társadalmi normák milyen módszereket engedélyeznek vagy tiltanak. Racionalitás, viselkedéskontroll és szociális normakövetés összpontosul ebben a faktorban.

Látható, hogy a szociális kapcsolatokból való visszahúzódság, a túlkontrolláltság csak akkor eredményez megfelelő alkalmazkodást, ha a személy figyelembe veszi az adott közösség elemi normáit. Lehet kívül maradni, belső életet élni, de a közösség minimális elvárásainak meg kell felelni.

Kompetencia

A kompetenciára való törekvés jelentése az, hogy a személy újszerű, szokatlan szituációkban sikeres megoldásokra törekszik, képes önálló életszemléletre, önálló életvezetésre. Intelligencia, önállóság és sikerorientáltság jellemzi az ilyen embereket. Úgy gondolom, hogy vizsgált személyeinknél az első

A Rokeach-teszt értéktényezői

		Az értéktényező	90-es minta	80-as minta	T-próba
I.	A	Hedonizmus	50,50	51,2	-0,82
I.	B	Civilizáltság	57,77	54,5	3,56
II.	A	Kompetencia	52,36	51,6	2,23
II.	B	Altruizmus	52,29	52,6	-0,26
III.	A	Ego-sistole	60,44	65,9	-5,93
III.	B	Ego-diasztole	50,94	50,2	0,74
IV.	A	Társadalmi irányultság	66,96	70,3	-3,61
IV.	B	Privát tisztesség	53,64	52,5	1,22
V.	A	Humanizmus	47,88	49,7	-1,71
V.	B	Konzolidáltság	60,16	58,9	1,80
VI.	A	Presztízsvezéreltség	37,51	38,4	0,87
VI.	B	Érzelemvezéreltség	56,92	55,6	1,12
VII.	A	Heteronómia	43,82	50,4	-4,11
VII.	B	Autonómia	61,86	61,3	0,44
VIII.		Idillikus életszemlélet	57,8	56,9	1,18

két komponens megvan, a harmadik viszont csak alig vagy egyáltalán nincs.

Ego-szisztole

A faktor jelentése: szerénységre való törekvés, az énszükítő mechanizmusok túlsúlya. Az eredmény azt mutatja, hogy a vizsgáltakra nem jellemző ez a törekvés. Szociális kapcsolataikból inkább visszavonulnak, nem pedig alávetik magukat mások akarataának, énjüket nem szükítik, bár nem is próbálják mások rovására tágtítani.

Társadalmi irányultság

A faktor alacsonyabb értéke azt jelzi, hogy a minta tagjai életük során inkább egyéni érdekeiket próbálják érvényesíteni, nem akarják ezeket történelmi, társadalmi távlatú célok alá rendelni. Vizsgált személyeink életvezetése egyértelműen egyéni boldogulásukra irányul, ezt nem rendelik alá sem mikro-, sem makroszociális érdekeknek.

Heteronómia

A heteronóm ember kívülről irányított, a skála alacsony értéke is azt jelzi, hogy a visszaesők alapvetően autonóm, belülről irányított emberek.

A visszaesők értékrendjének vizsgálata nem szolgált semmilyen meglepő adalékkal, értékválasztásaik jól illeszkedtek az eddigi vizsgálati eredményekhez.

A kétszer 18 érték rangsorolása azt mutatja, hogy fontos számukra a racionalitás, a függetlenség, az önbecsülés, a lélek belső harmóniájának fenntartása. Közömbösek a társadalom problémái iránt, intim társas kapcsolataik sem fontosak számukra. Tudjuk, hogy szociális viselkedésük alapvetően visszahúzó, ami nem jelent teljes önmagukba zárkózást, csupán azt, hogy csak a legszükségesebb, érzelmek nélküli formális kapcsolatokat tartják fenn. Teljesen idegen tőlük a kívülről irányítotttság, az engedelmesség, és nem hajlandók beszállni a szokásos társadalmi rivalizálásba

sem, nincs meg bennük az önmegvalósítás igénye.

A faktorok elemzésekor észlelt szignifikáns különbségek alátámasztották az érték-sorrendek változásánál tapasztaltakat. A racionalitás és viselkedéskontroll kiegészül a normakövetéssel, mivel a rabtársadalom is csak úgy fogadja el a visszahúzóást, a kívülmaradást, ha az a közösség elemi normáinak betartásával jár. A kompetenciaigény három tényezőjéből – intelligencia, önállóság, sikerorientáció – az első kettő jellemző a visszaesőkre. Nem jellemző rájuk viszont az énszükítés, szerénység, önálávetés. Énjük normál határaihoz ragaszkodnak, nem szükítik, igaz, nem is tágtítják azt. Egyértelműen csak egyéni boldogulásukra koncentrálnak, a társadalom érdekei közömbösek számukra. Belülről irányítják viselkedésüket, a normák figyelembevétele sem a külső kontroll, hanem a belső kognitív struktúrák – értékek – elrendeztségének eredménye. Vagyis az értékvizsgálatok is jelzik a visszaesőknél az autonómia, a belső kontroll mellett a befelé fordulást, az önmagukra koncentrált, a makro- és kevésbé a mikrotársadalmi környezet értékeinek negligálását és egocentrizmust. Ha két szóval kellene leírni a visszaesőmintát, akkor azt mondanám, hogy *egocentrizmus* és *normakövetés*. Ez utóbbi egyfajta alkalmazkodást tesz lehetővé, míg az előbbi rontja prognózisukat.

A vizsgálat eredményeinek elemzése igazolta hipotézésünket, nevezetesen, hogy pszichológiailag értelmezhető különbségek vannak a nyolcvanas és kilencvenes évek visszaesőinek mintái között.

A nyolcvanas évek mintájára jellemző a kevesebb pszichés probléma, kevésbé szoronganak, kisebb agresszív feszültséggel dolgoznak, nem konformisták, nem túlkontrolláltak, kifeléfordulók, extrovertáltak, kicsit

szabálytalanok, gátlástalanok, önértékelésük pozitívabb, szociabilisak, ügyesek a szociális térben, nagyobb éneerjük révén jobban alkalmazkodnak a helyzetekhez. Értékválasztásaikból kiderül, hogy kevésbé civilizáltak, szükségleteik kielégítését kevésbé tudják elhalasztani, nem intellektuálisak, nem törek-szenek kompetenciára, van egyfajta szociális irányultságuk, csoportban érzik jól magukat, alávetik magukat a csoportnormáknak, nem autonómok, önmegvalósításra törek-szenek, de nem a csoport rovására.

Amíg a kilencvenes mintát úgy jelle-meztük, hogy egocentrikusak és konformis-ták, addig a nyolcvanasok – természetesen csak hozzájuk viszonyítva – éneersek és szo-ciabilisak. A nyolcvanas minta nagyobb éneereje révén egyrészt nagyobb belső harmóniá-val rendelkezik – kisebb szorongás, agresszív feszültség, túlkontrolláltság –, másrészt jobban alkalmazkodik, hatékonyabban képes a helyzetek megoldására. A kilencvenes minta nagyobb autonómiaigényéhez és egocentri-kusságához képest a nyolcvanasoknak nincs függetlenségi igényük, heteronómok, cso-portban élnek, normakövetők, megszokták, hogy érdekeik érvényesítését a csoportnorma behatárolja. Kifelé nyitottak, mohók, hab-szolják az életet, de ezt a csoportban teszik,

társaikkal együtt és nem azok ellenére. Az egésznek talán csak az a szépséghibája, hogy a csoport, amelyben élnek, a szubkultúra, amelynek ők az összetartói, „kovászaik”, ők integrálják az új tagokat, ők követelik meg a normák betartását. Ez az erős beágyazottság a bünöző szubkultúrába rehabilitációs esé-lyüket erősen csökkenti.

Ehhez képest a kilencvenes minta tagjai intellektualizáló, autonóm, cinikus emberek, akik kénytelenek a szubkultúrában élni, bár nem igénylik a társaságot, és rákényszerül-nek egy személytelen, konformista viselke-désmódra. A nyolcvanasok a „kívülről irá-nyított”, a kilencvenesek a „belülről irányí-tott” emberek, azonban a kilencvenesek reha-bilitációs esélyei sem jobbak a másik csoportnál.

Úgy gondolom, hogy bár hipotézisünk beigazolódott és tényleg jelentős különbség volt a két csoport között, azonban a különbség magyarázatára nem vállalkozhatom. Eh-hez pontosabban kellene ismerni és számba-venni a társadalomban a hetvenes és kilenc-venes évek közötti változásokat, ezenkívül nemcsak a pszichológia szempontjai szerint kellene elvégezni az elemzést.

Boros János

Jegyzetek

Boros J.: Kilenc típus. Visszaeső bün-elkövetők komplex vizsgálata. Börtönügyi Szemle, 1996/4.

Boros J.-Münnich I.: Kísérlet a visszaesés bejósolására. In: Kriminológiai és Kriminálisztikai tanulmányok. KJK, Budapest, 1983

Dahlstrom, Wels, Dahlstrom: An MMPI Handbook I-II. University of Min-nesota Press, 1972

Hathaway, McKinley: The Minnesota Multiphasic Personality Inventory Manual New York: Psychological Corporation 1951

Rokeach, M.: The Nature of Human Values. The Free Press, New York, 1973

Vigh J.: Létfeltételek. A visszaeső bün-elkövetők főbb adatai. Börtönügyi Szemle, 1997/2.